

Partizansko uničenje cerkve v Poljanah (3.)

IVO ŽAJDELA

Karel Leskovec je napisal znamenito trilogijo Križpotja, v kateri je prvi omenjal tudi partizanske zločine v Dolomitih leta 1942. Leta 1944 je bil komandant Prešernove brigade, ki je uničevala tisočletno kulturo v Poljanah. Uničili so šolo, župnišče in veliko cerkev.

Preden so v dolino Poljanske Sore vdrl
»domači« uničevalci slovenske civilizacije.

Karel Leskovec (*Križpotja*, 3. del, 1970, str. 410–419): »Granate so ponovno zapiškale skozi zrak. Kmalu se je pokadilo v temačnih odprtinah zvonika, da so glasovi zvonov žalostno zadoneli. Šarec iz zvonika se ni več oglasil.

Ta naš uspeh, da smo jih pregnali iz zvonika, nam je veliko pomagal. Saj poprej, samo da si se premaknil, so te že lovile jeklenke s tega visokega položaja. Tudi brzostrelni top se je parkrat oglasil. Tolkel je po postojanki v župnišču,

ki je stalo kakšnih trideset ali pa še manj korakov stran od cerkve, tik pod podolgovatim robom, ki se je vlekel skoraj do sredine vasi. Tu je bilo na vrhu manjše poslopje, ki so ga Nemci skoraj vedno imeli zasedenega. Tudi tisti večer jih je bilo v njem nekoliko. Ali takoj, ko so opazili, da smo se pripravili na nekaj bolj resnega, so se potegnili v svojo glavno postojanko. Že pri prvih rafalih se je v brzostrelnem topu nekaj zataknilo, da je utihnil. Ostal nam je le proti-

tankovec. Postojanka je sicer dobila nekoliko neposrednih zadetkov, pa se ni zgodilo nič takega, kar bi kazalo, da pri sovražniku slabi odpor. Nemci so kmalu odkrili položaj topa za tistim kozolcem. Potem so neprestano švigali curki rafalov proti topu. Razdalja ni bila velika. Morda dobrih tristo korakov. Prav takrat sem bil pri njih, ko je rafal nepričakovano oplazil naravnost po topu. Merilec se je zvil in obležal v krvi. Nekoliko strelcov je dobil v trebuh. Potem so jih Nemci ne-

prestano držali pod ognjem. Preslabo kritje so si izbrali. Morali so se potegniti malo nazaj, drugače bi prav gotovo vsi obležali.

Čas je nezadržno tekel. Ura se je nagibala že čez poldan. Iz postojanke se je usipalo, če se je le kdo premaknil po dvoriščih med hišami. Komandant divizije in še nekateri drugi iz štaba so že kmalu zjutraj prišli v vas. Tudi oni so opazili, da se je štabu bataljona izmuznil pregled nad podrejenimi enotami. Komandant se je jezil in preklinjal, zakaj še ni vse skupaj uničeno. Seveda, ko se nekaj spusti iz rok, ne gre več tako, kot je bilo prvotno določeno. Potem kaj rado krene po svoji poti in vsak počenja, kar mu trenutno pade v glavo. Da bi takrat vse skupaj zamenjali in pripravili drugo enoto, ki bi s postojanko napravila konec, sploh ni prišlo v poštev. Tudi da bi s kakšno močnejšo silo pritisnili na obzidje postojanke, tako in tako ni bilo mogoče.

»Obračun« z rovom

»Tedaj se je štab divizije začel vmešavati in dajati raznim skupinam take ali drugačne ukaze. Tako se potem res ni vedelo, kdo pije in kdo plačuje. Ko je komandant bolj natanko spoznal iz neposredne bližine, kako vse teče, je postavil rok, da mora biti postojanka še pred nočjo v naših rokah. Bil je jezen, da je sikal okoli sebe kakor gad. Sam se je lahko prepričal, da postojanke ponoči sploh ni bilo mogoče zasesti. Bilo bi prav vseeno, če bi jo začeli napadati šele zjutraj, ker brez težkega orožja tako nismo mogli računati na njeno uničenje. Še posebno ne, ko smo med samini napadom spoznali, da so bile stvari precej drugače, kakor smo jih poznali na podlagi podatkov. Ko jih je protitankovec pregnal iz zvonika, smo se veselili, da nam je preostalo le še župnišče. No, kmalu smo prevideli, da ni bilo tako.

Prehod iz postojanke do cerkve in zvonika ni vodil po vrhu zemlje, temveč so imeli skopan globok podzemeljski rov, ki je povezoval obe zgradbi. Ne vem, kako da tega ni mogel nobeden poprej odkriti. Niti naši niti terenski obveščevalci. Izhod iz rova je bil v cerkvi za glavnim oltarjem. Prav na sredini med župniščem in cerkvijo so imeli veliko krožno odprtino, na kateri sta stala težki minomet in šarec. Rov je bil po vsej dolžini zabetoniran in tudi dvignjeni del v sredini utrjen z betonskim vencem. Zato do vruga nismo mogli ugotoviti, od kod tolče mitraljez. Če smo hoteli zavzeti župnišče, smo morali prvo obračunati z rovom. Od borcev smo pobrali nekoliko ročnih bomb. Marko je pripravil nekaj manjših plastičnih min. V tistem času, ko bi se kar tam sestavljene skupini-

ce nezadržno zaleteli v postojanko, smo morali uničiti tudi rov. Priti v rov je bila prav tako gotova smrt, kakor da bi se postavil sredi dvorišča pred postojanko, kjer bi te prerešetal nemški šarec.«

Kdo se javi?

»Stali smo v cerkvi za oltarjem in gledali v odprtino. Noter mora nekdo, druge pomoči ni, tako je bilo sklenjeno. Pred cerkvijo je stala precejšnja skupina borcev. Nekaj jih je bilo iz bombaških skupin. Vsem skupaj sem povedal, da moramo očistiti rov. 'Kdo se prostovoljno javi?' Pogledal sem po mladih obrazih, ki so se v tistem hipu zresnili, kakor da bi čuli nekaj, česar ni nihče pričakoval. Vsak med njimi je vedel, da se bo to moralo opraviti. Nobenemu ne bi bilo lahko dejati: 'Torej ti se pripravi!' Pri vsem sem imel občutek in sem se bal, da bo to njegova zadnja pot. Stali so zamišljeni in tipali s pogledom eden drugega. Viktor je pri drugi skupini opravljal enako nalog kot jaz. Zadaj za cerkvijo je vmes zalagal iz postojanke dolg rafal. 'Najbrž v rovu ni nobenega,' sem dejal, čeprav sam sebi nisem verjel, da bi to bilo lahko res. Nadaljeval sem. 'Treba je priti do odprtine in jih tam pokončati z bombami.' Vsa okolica minometa in šarca na krožni odprtini je bila neprestano na muhi nemškega mitraljeza. Samo skozi rov se je lahko prišlo do njih.

'Dajte mi bombe!' se je zaslišal odločen glas mladega fanta. Oblečen je bil ves v civilno obleko, le kapo je imel partizansko. Njegovega mladega okroglega obraza nisem preveč poznal. Morda je bil šele malo časa pri nas ali pa je bil eden izmed tistih, ki so se bolj zapirali vase in se niso postavljali svojim starešinam pred nos, če ni bilo potrebno. V žepe si je natlačil nekoliko nasekanih bomb, še pogledal okrog sebe po stoječih tovariših, se malo grenko nasmehnil in se ločil od skupine. Sklonil je hrbet in se počasi izgubil v cerkev, kjer se je spustil v temačni rov.«

Fant v črni luknji

»Zunaj smo se pripravljali na zadnji naskok. Brž ko bi se na krožni odprtini razpočila bomba, naj bi bil to znak, da se poženemo v postojanko. Vse je utihnilo. V mislih smo bili z njim in kar videli smo, kako se fant počasi tipaje pomika skozi črno luknjo. Poslušaj in napej oči, če bi kje odkril kakšnega zelenca. Zraven zidu je ležala mitralješka skupina. Njena naloga je bila, da jih neprestano drži pod ognjem. Cev je bila namerjena prav tja, kamor se je pomikal fant. Tako smo hoteli njihovo pozornost usmeriti semkaj, da bi se on laže priplazil do njih. Z obeh strani je zaropotalo nekoliko

rafalov. Čudno se nam je zdelo, da so se Nemci tako umirili, ko da bi morali varčevati s strelivom. Najbrž so tudi oni pričakovali, da jim pripravljamo nekaj takega, kar bo pomenilo konec. Tiste eksplozije, ki bi pomenila, da se je fant prebil do cilja, še vedno ni bilo čuti.

Ali takrat je bilo že vse opravljeno, samo mi je nismo slišali. To smo zvedeli šele potem, ko se je fant privlekel nazaj. Po obrazu se mu je še vedno sprehajala tista blebica, ki pomeni strah in skrb. Bil je vesel in zadovoljen, ker mu je uspelo. Še preden se je privlekel do krožne odprtine, je zalučal bombo. To je tistih nekaj Nemcev, ki so sloneli okrog mitraljeza in minometa, tako presenetilo, da so zbežali v posto-

Uničena poljansko župnišče in cerkev po vojni.

janko. Šele pozneje je tudi sam povedal, da sploh ni verjel, da bo še katerikrat videl beli dan.«

En dan in noč

»Zdaj smo imeli Nemce le še v župnišču. Okrog njih je bil naš obroč tesno stisnjen. Sonce je že drselo za obraščene grebene. Vsak čas se bo na bregove in v dolino priplazil večerni mrak. Vsa noč in dan sta bila že za nami, ali postojanka še vedno ni padla v naše roke. No, takrat smo bili vsi do zadnjega prepričani, da jim bi je zadnja ura. Bili smo že vznemirjeni, da smo s tem napadom tako cincali in da ni šlo nikamor naprej. Skupine so bile pripravljene. Dan je tudi že zamižal. Minerjem je uspelo prisloniti veliko mino ob zid. Strašno je prasinilo. Stavba se je zavila v siv prahast dim.

Zdaj ali nikoli! je vsakemu blisnilo skozi glavo. Ne vem, kako smo se v tisti bombaški skupini znašli skoraj vsi štabovci. Udrli smo v dolnje prostore. Prah od eksplozije se še vedno ni polegal. Tudi takrat mina ni bila dovolj pritisnjena k zidu, drugače bi prav gotovo zrušila steno župnišča. Tako je pa le zarjulo, da je bobnenje še vedno ko grom odmevalo po do-

lini. Že na pragu, še preden smo zavili v hodnik, je pomočnika komisarja Pera / Petar Alfrevič/ ujel strel. Prijel se je za trebuh in omahnil. Zaropotali so mitraljezi in brzostrelke. 'Hitro s Perom nazaj, drugače bo ostal tu,' je zavpil nekdo. In še nekoga je poiskala krogla. Potegnili smo ju nazaj na varno. V trenutku smo sprevideli, da eksplozija ni Nemcem napravila nobene škode. Tudi oni so nekaj takega pričakovali, zato so takrat srdito pritisnili s svojim orožjem. Potem smo udarili z druge strani. Sem od cerkve. Na tej strani je bil nekaj korakov od zidu napis kakor nekak prsobran. Tu smo se potuhnili. V postojanki je bila tema.«

Zavzetje postojanke

»Skupine so se po trebuhu splazile čisto k zidu. Rafali so zaropotali le takrat, če je kdo silil v notranjost. Malo pozneje smo napravili še en naskok. Bil je popoln mrak. Tudi v postojanki je bilo še vedno temno. Pritisk je bil tako hud, da ga Nemci niso več zdržali. In če se je vseskozi med napadom kaj zataknilo, se je moralo še na koncu. Ko so borci pritiskali v notra-

Uničevanje je bilo nekaj samoumevnega in pozitivnega. Z izgovorom »osvobodilnega boja« so v resnici uničevali slovensko civilizacijo.

njost, so se Nemci nekaj časa umikali, potem pa ko eden udarili ven, in ravno čez tisti greben zadaj za postojanko. Tu je bila namreč ena od naših zased, ali so jo tako presenetili, da jim je brez večjega truda in izgub uspelo prebiti se. Potem so pohiteli po dolini naravnost v sosedno postojanko v Gabrku. Kaj takega se jim podnevi ne bi posrečilo. Če bi jim že uspelo pobegniti iz postojanke, potem nam iz vasi ne bi utekli. Nekaj jih je obležalo. Predvsem tisti, ki so bolj slučajno naleteli na naše zunaj vasi. Ves ta beg, ki ga je spremljalo ropotanje, je trajal le nekaj trenutkov. Potem se je vse umirilo.

Postojanka je bila prazna. Po sobah so našli nekaj mrtvih Nemcev in velikega policijskega psa. Na koncu, ko je bilo treba za slovo pobrati plen, je štab bataljona spet napravil veliko napako. Ne vem, zakaj se je komandantu tako prekleto mudilo: ali se je morda bal, da se bodo Nemci vrnili in župnišče ponovno zasedli, ali pa ni mogel gledati v njegove prazne zidove. Zunaj pred zgradbo so že stali vozniki. Borci so z vso naglico nosili plen na vozove. Postojanka je bila z vsem kar bogato založena. Bilo je dosti orožja in predvsem veliko streliva za puške in strojnice. Kar

Na mestu, kjer je nekoč stala poljanska cerkev, že več desetletij stojijo trije komunistični spomeniki. Na enem je »idilična« poslikava Iveta Šubica.

verjeti nisem mogel, da je bila sorazmerno majhna postojanka tako močno z vsem založena. Še posebno, ker so med borbo morali porabiti precej streliva. Odej, hrane, vsega je bilo na pretek.«

Požig župnišča

»Prav takrat, ko se je z vseh strani valilo na vozove, je komandant bataljona na svojo roko ukazal zažgati postojanko. Še danes ne morem razumeti, kako da mu je kaj takega padlo na pamet. Prav takrat sta me poklicala komandant in komisar divizije v hišo onkraj potoka, oddaljeno morda kakih dvesto korakov. Razlagala sta mi načrt in dajala navodila, kako naj bi prvi bataljon, ki smo ga poslali na Gabrško Goro, s pomočjo nekaterih drugih enot napadel postojanko v Gabrku. Vsi smo sedeli pri kartah za mizo, ko smo zagledali, da se vali ogenj iz prazne postojanke. Onadva sta najbrž računala, da je že vse pobrano in da je potem kar prav, če smo jo zažgali. Tako smo namreč napravili z marsikatero, ko smo jo zavzeli. Stekel sem iz hiše in jo mahnil naravnost tja. Kar slutil sem, da se je zgodilo nekaj narobe. In točno, nisem se zmotil. Tudi Viktor, ki je bil zraven, ni vedel, da je komandant bataljona izdal tako povelje. Kakšna škoda, kakšna škoda! smo vzdihovali vsi, ki smo vedeli, kaj vse je še ostalo v postojanki. Še potem, ko se je težak dušljiv dim privaril v sobe, so borci skozi okna vdirali v zgradbo in metali plen na vozove ali pa kar na dvorišče. No, ravno dolgo časa nam dim ni prizanašal. Večji del smo odpeljali, ali precej je še ostalo v ognju.

Tako se je končalo z nemško postojanko v Poljanah. Ne vem, kateri vrag se je ves čas napada vmešaval, da nas je spremljala nekakšna smola. Vedno se je kaj zataknilo, včasih opravičljivo, pa tudi ne. No, postojanka je kljub spodrskom le padla. Imeli smo srečo, da nas Nemci ni-

so preveč nadlegovali s svojim vmešavanjem od Škofje Loke. Le enkrat so poskusili, in to že dopoldne, pa so jih gradnikovci takoj pognali nazaj. Ni jih bilo veliko in tudi upirali se niso preveč. Najbrž jih je le bolj zanimalo, kje vse držijo položaje partizani.«

Oglasila se je harmonika

»Oklevanje in neodločnost med napadom gresta največ na račun bataljonskega štaba, ki zares ni pokazal zrelosti za tako nalogo. Ali pa morda brigadnega štaba, ker ni o pravem času pomagal bataljonu z enotami, ki jih je imel v rezervi. Prav gotovo je vsak prispeval malo in če se oboje združi, uspeh ne more biti drugačen.

Po osmi uri v Poljanah ni več pokalo. Takrat so med hišami zadoneli drugi glasovi. Oglasila se je harmonika zdaj na tem in spet na onem koncu vasi. Začuli so se razigrani glasovi mladih ljudi, partizanov in domačinov, ki so prav tako težko čakali kakor mi sami, kdaj pokončamo Nemce. Brigada se je takoj po dokončani akciji povlekla iz Poljan.

Čez dva dni je bil v Poljanah velik miting. Z vseh strani so prišli prebivalci. Na velikem dvorišču zraven cerkve se je kar trlo ljudi. Bili so hvaležni, da je tudi njihova vas po tolikem času zadihala brez sovražne postojanke. Na mitingu so govorili visoki partizanski voditelji. Komisar naše divizije in sekretar oblastnega odbora OF za Gorenjsko Bogdan Osolnik.«

Tako je partizansko uničevanje v Poljanah opisal Karel Leskovec v knjigi *Križpotja*. Vzneseo, kot se za rablja revolucije »spodobi«. Uničevanje je bilo nekaj samoumevnega in pozitivnega. Z izgovorom »osvobodilnega boja« so v resnici uničevali slovensko civilizacijo. ■

(Nadaljevanje prihodnjič)